

TABERNAKULIS ŠIUOLAIKINIŲ BAŽNYČIŲ ARCHITEKTŪROJE

Linas Krūgelis

Architektūros pagrindų ir teorijos katedra, Vilniaus Gedimino technikos universitetas,

Pylimo g. 26/Trakų g. 1, 01132 Vilnius, Lietuva

El. paštas Linnarri@yahoo.com

Įteikta 2010 09 04

Santrauka. Bažnyčia visais laikais buvo pasaulietinio meno globėja ir rėmėja. Įstabiausi įvairių epochų šedevrai sukurti siekiant perteikti religinės minties gilumą, sakralios erdvės kontempliatyvumą. Šiuolaikinės architektūros tendencijos kelia naujus iššūkius dailės kūrinio atsiradimui sakralinėje erdvėje. Minimalizmo architektūroje dailės kūrinys nebetenka savo pirmykštės svarbos, jo vietą užima lakoniškos, sterilios erdvės ir plokštumos. O pernelyg tiesmukai taikomi šiuolaikinio meno kanonai sakralinę pastato funkciją priartina prie sekuliarių visuomeninių funkcijų. Vienas iš svarbiausių ir sakraliausių bažnyčios vidaus erdvės elementų yra tabernakulis. Visais laikais tai buvo ir funkcinė, ir vizualinė sakralios erdvės ašis. Šiuolaikinėse bažnyčiose šis elementas yra įprasminamas įvairiais metodais, o kartais ir visai neįvertinamas, paminant ilgametės liturgijos tradicijas. Kai kuriose šiuolaikinėse bažnyčiose dėl atsainaus požiūrio į kulto tradiciją, simboliką, ikonografiją kuriami abejotinos meninės vertės tabernakuliai. Labai svarbus yra ir tabernakulio įkomponavimas bažnyčios erdvėje, kompozicinių ryšių su kitais sakralios erdvės elementais sukūrimas. Nuo to priklauso tabernakulio reikšmės atskleidimas bažnyčių lankytojams. Todėl straipsnyje apžvelgiami ir analizuojami Lietuvos ir užsienio šalių šiuolaikinių bažnyčių tabernakulių meninės formos ir erdvinio komponavimo pavyzdžiai.

Reikšminiai žodžiai: tabernakulis, altorius, bažnyčia, architektūra, sakralumas, liturgija, menų sąveika.

Įvadas

Pagal katalikų religijos kanonus tabernakulis ir altorius yra švenčiausi ir reikšmingiausi bažnytinės erdvės elementai. Mūsų eros krikščionys tabernakulyje pagarbiai saugo konsekruotą ostiją, dar vadinamą Švenčiausiuoju sakramentu. Todėl tabernakuliui kaip žemiškajai Švenčiausiojo sakramento buveinei pagal katalikų tradiciją visais laikais buvo skiriamas išskirtinis dėmesys ir pagarba bažnyčių funkcinėje struktūroje.

Tabernakulio kaip meninio ir funkcinio elemento ryšys su bažnyčios architektūrine erdve nėra plačiai ištirtas architektūrologijoje. Lietuviškuose šiuolaikinės architektūros kritikų tekstuose tabernakulių meninė forma ir kompozicija bažnyčių planinės struktūros atžvilgiu beveik nenagrinėjama. Dažnai ignoruojami probleminiai klausimai apie netinkamą tabernakulio įkomponavimą bažnyčioje, jo meninę formą, kuriuos kelia tokie autoriai kaip A. Paškus, L. Hoy, U. M. Lang, S. S. Wilbricht ir kiti. Vis dažniau naujosios sakralinės architektūros kokybės vertinimo

imasi ir teologai (A. Paškus, G. R. Dimock, L. Hoy). Deja, paprastai ši kritika yra ignoruojama arba lieka nepastebėta naujų šventovių kūrėjų. O architektūrologijoje stinga išsamesnių tyrimų, susijusių su tabernakulių vietos nustatymu bažnyčios erdvėje. Taip pat aktualus ir harmoningo tabernakulių dizaino, meninės formos parinkimo klausimas.

Todėl šiame straipsnyje aptariama tabernakulių darnaus meninio įprasminimo problema nagrinėjama remiantis dviem esminiais aspektais: 1) tabernakulio vieta bažnyčios planinėje struktūroje; 2) tabernakulio meninė forma, jos harmoningumu.

Tarp žinomiausių autorių, publikuojančių straipsnius liturgijos temomis, yra U. M. Lang (2009), kuris išsamiai aprašo tabernakulio reikšmę bažnyčios erdvėje, jo istoriją ir liturginę reikšmę. C. Howell (1998) yra tarp dažniausiai cituojamų autorių, kai nagrinėjama Bažnyčios liturginių reformų tema. F. Manion savo straipsnyje „Eucharistiniai tabernakuliai: Tipologija“

(*Eucharistic Tabernacles: A Typology*, 2000) išskiria pagrindinius bažnytinių tabernakulių tipus. L. Hoy publikacijoje (*Tabernacle Design: The Creative Process in Making a Place for the Blessed Sacrament*, 2008) aptaria principus, kuriais vadovaujantis turėtų būti projektuojami šiuolaikinių bažnyčių tabernakuliai. S. S. Wilbricht straipsnyje *The Tabernacle: Tradition of Purpose and Place of Eucharistic Reservation* (2008) aptaria tabernakulio komponavimo bažnyčios erdvėje problemas. Panašius reiškinius tyrinėja ir G. R. Dimock publikacijoje *The Living Heart of Our Churches, The Placement of the Tabernacle* (2008). Tarp lietuvių autorių daugiausiai dėmesio tabernakulio kaip funkcinio simbolinio elemento reikšmei bažnyčios erdvėje skiriama A. Paškaus tekstuose (2002), kur iškeliamas ir bažnytinės erdvės desakralizacijos sąvoka. Kalbant apie liturginių reformų reikšmę bažnyčių funkcinei struktūrai, svarbu atkreipti dėmesį į per Vatikano II-ąją susirinkimą priimtos naujosios liturginės konstitucijos dokumentus, šie dokumentai nustato tam tikras gaires sakraliai erdvei kurti. Šiai temai aktualūs įvairių Lietuvos architektūros kritikų ir tyrinėtojų straipsniai. R. Buivydas monografijoje apie žymų Lietuvos architektą G. Baravyką (2000) aprašo šio kūrėjo indėlį kuriant kulto pastatus. Taip pat minėtas autorius žurnale „Archiforma“ publikuoja straipsnį apie Marijos Krikščionių Globėjos bažnyčios Nidoje architektūrinį savitumą (2002). L. Preišegalavičienė straipsnyje „Tautinio stiliaus paieškos Vladimiro Dubeneckio visuomeniniuose interjeruose“ (2010) nagrinėja V. Dubeneckio parengtą Karmėlavos bažnyčios projektą, kuriame architektas kompleksiskai kuria ne tik bažnyčios architektūrą, bet ir vidaus elementus (altorių, tabernakulį). Kiti autoriai – G. Bugenis (2008), A. Lagunovičius (2002) – profesinėje literatūroje aprašo naujausius Lietuvos sakralinės architektūros pavyzdžius.

Šio straipsnio tikslas – atsižvelgiant į krikščioniškąją tradiciją įvertinti šiuolaikinių tabernakulių kūrimo tendencijas ir ypatybes. Nustatyti potencialiai įmanomas inovacijų apraiškas ir įvardinti pagrindines kūrybines klaidas, susijusias su tabernakulių įrengimu bažnyčiose. Rengiant šį straipsnį buvo analizuojamos kelios dešimtys įvairių pasaulio šalių bažnyčių. Aptariant tabernakulių meninės formos problemas, didesnis dėmesys sutelkiamas į tabernakulių dizainą, meninių sprendinių harmoningumą, pagrįstumą. Analizuojant tabernakulio įkomponavimo bažnyčios interjere problematiką, dėmesys skiriamas dažniausiai pasitaikantiems komponavimo būdams klasifikuoti ir charakterizuoti. Straipsnyje pateikiama ir aptariama keletas (straipsnio problematiką labiausiai

atspindinčių) pastarųjų dešimtmečių Lietuvos ir kitų šalių bažnyčių architektūros pavyzdžių.

Tradicioniai raiškos būdai ir tipologija

Po Tridento visuotinio Bažnyčios susirinkimo (1545–1563 m.) įtvirtinta liturgijos tvarka gyvavo iš esmės nepakitusi iki Vatikano II-ojo susirinkimo (1962–1965 m.). Šis keturis šimtmečius trukęs laikotarpis daugelio autorių yra laikomas liturginio sąstingio periodu. Anot C. Howell, Tridento susirinkimas buvo keturių griežtumo ir sąstingio amžių pradžia, rubricizmo era (Howell 1998). Žvelgiant į potridentinės epochos bažnyčių kaip į kulto statinį ir profesionalios architektūros kūrinių bendrąją prasmę, galima pastebėti aiškių funkcinį ir prasminį klotį, kurie buvo glaudžiai susieti tarpusavyje. Svarbu paminėti, kad Tridento susirinkimas tiesiogiai nepriėmė jokių konkrečių nutarimų dėl bažnyčios architektūros ir funkcinės struktūros, tačiau reikšmingai paveikė tolesnę sakralinės erdvės morfologinę raidą. Todėl kulto pastatų tradicija, vertinant meninę ir funkcinę raidą, siekia ir senesnius laikus. Pavyzdžiui, S. S. Wilbricht, aprašydamas eucharistijos saugojimo tradicijas, nagrinėja laikotarpius nuo pat Bažnyčios ištakų ir ankstyvųjų krikščionių persekiojimo. Jo teigimu, ankstyvieji krikščionys šventindavo įprastą duoną ir valgydavo ją namuose (Wilbricht 2008). O saugojimo poreikis atsirado kaip būdas pašventintą duoną vėliau suteikti ligoniams. Pašventinta duona buvo saugoma zakristijoje, jokių kanoninių normatyvų dėl eucharistijos saugojimo tuomet dar nebūta. Pirmosios rekomendacijos eucharistiją laikyti tik bažnyčios pastate atsirado po Ketvirtitojo Laterano susirinkimo (1215 m.) (Wilbricht 2008). U. M. Lang mini, kad tabernakulio vizualinė reikšmė bažnyčios pastato erdvėje išaugo (dar prieš Tridento susirinkimą) dėl Milano archiepskupo Carlo Borromeo veiklos, jo pastangos atnaujinti Milano archiepskupijos religinį gyvenimą vėliau tapo pavyzdžiu visai Bažnyčiai (Lang 2009). Neatsitiktinai pirmieji tabernakuliai centriniame altoriuje įrengiami Italijoje: Volteros katedroje (1471 m.), Prato katedroje (1487 m.), Sienos katedroje (1506 m.). Tabernakulio perkėlimą į centrinį altorių aktyviai propagavo ir Veronos vyskupas G. M. Giberti. Jo parašytas liturgijos klausimams skirtas veikalas *Constitutiones* (1542 m.) nustatė pagrindines potridentinės Bažnyčios raidos gaires, kartu pabrėždamas būtinybę tabernakulį perkelti iš zakristijos į presbiterijos centrą (Lang 2009). Giberti buvo tvirtai įsitikinęs, kad pagrindinis altorius yra tinkamiausia vieta tabernakuliui tiek kompoziciniu, tiek liturginiu požiūriu. Šią erdvinio komponavimo logiką

jis metaforiškai palygino su žmogaus širdimi, įžymioji šio vyskupo frazė *tamquam cor in pectore* („kaip širdis krūtiniėje“) – iki šiol dažnai cituojama įvairių autorių, nagrinėjančių bažnytinius tabernakulius.

Kita labai svarbi aplinkybė, susijusi su tabernakulio vietos įtvirtinimu centriniame altoriuje, kurią pastebi U. M. Lang, yra reformacijos įtaka. Minėto autoriaus teigimu, bažnyčia griežtai prieštaravo reformatų požiūriui į šventų mišių prasmę. Reformatai pripažino tik simbolinį, hipotetinį Kristaus buvimą duonoje ir vyne, o katalikai eucharistiją laikė realia Kristaus kūno ir kraujo inkarnacija duonoje ir vyne. Todėl siekdami atsiriboti nuo protestantų mokyimo, katalikai dar labiau išryškino liturginį eucharistijos šventimą, perkeldami eucharistijos saugojimą į centrinį altorių (Lang 2009). 1614 m. tabernakulio padėtis bažnyčios erdvėje jau reglamentuojama rašytiniais kanonais. Toks sprendimas padėjo įsitvirtinti simetrinės kompozicijos tradicijoms net keliems šimtmečiams. S. S. Wilbricht teigimu, tabernakulių reikšmės išaugimą bažnyčios erdvėje smarkiai veikė Baroko architektūra ir dailė. Tai vėliau lėmė pompastišką mišių šventimą, pasitelkiant teatralizuotus bažnytinių chorų pasirodymus, sudėtingas vargonų muzikos kompozicijas. C. Howell manymu, parodomoji mišių šventimo forma dažnai užgoždavo mistinę ir sakralinę reikšmę (Howell 1998).

Senųjų šventovių vidaus erdvėse ir planinėje struktūroje eucharistiniam tabernakuliui yra skiriama ypatinga reikšmė ir pagarba. Kartu su pagrindiniu altoriumi iki Vatikano II-ojo susirinkimo tai buvo ne tik kulto apeigų epicentras, bet ir menine prasme labiausiai išryškinta ir pagerbta sakralios erdvės vieta. Senosiose bažnyčiose tabernakulis simboliškai žymėdavo ne tik išilginę simetrijos ašį, einančią per centrinę navą, bet kartu ir vertikaliąją ašį, kuri kildavo nuo tabernakulio iki bažnyčios skliautų, sujungdama vienoje linijoje šventus paveikslus, krucifiksą ir kitus religinius simbolius (1 pav.). Pastebėtina, kad simetriška kompozicijos vertikalė reiškė atkaklumą, noro tobulėti ir kilti troškimą, dvasinį įkvėpimą.

Tabernakulius pagal jų meninę formą yra suklasifikavęs M. F. Manion, jis išskiria penkis tipus: 1. Skrynios prototipą (2 pav., a) M. F. Manion kildina iš biblinės Sandoros skrynios, kuri buvo saugoma Saliamono šventykloje. Skrynios simbolis reiškia tęstinumą tarp Senojo ir Naujojo testamento mokymų; 2. Pastato formos tabernakulis dažnai perteikdavo jį supančios bažnyčios stilių (2 pav., b). Čia kartais pavaizduojamas simbolinis stogelis, kai kuriais atvejais kolonos ir frontonas; 3. Siekiant pabrėžti saugomos eucharistijos vertingumą, kai kur tabernakuliai kuriami kaip puošnios, į bažnyčios sieną integruotos

1 pav. Šv. Jono bažnyčia Miunchene, Vokietija

Fig. 1. St. John Church in Germany

saugyklėlės (seifai) (angl. *treasury*) (2 pav., c). Toks sprendimas leidžia ne tik sustiprinti Švenčiausiojo sakramento mįslingumo savybę, bet ir savitai sulieti su visu bažnyčios pastatu; 4. Bokštelio formos tabernakulis (2 pav., d) simbolizuoja žemės ir dangaus ryšį. Kylanti ir smailėjanti forma reiškėdavo Bažnyčios troškimą būti pakylėtai į dangiškąją garbę; 5. Spintelės (angl. *ambry*) tipo tabernakuliai (2 pav., e) primena laikus (prieš Tridento susirinkimą), kai eucharistija būdavo saugoma specialioje zakristijos spintelėje, kurią kunigas pasiimdavo kartu, nešdamas komuniją ligoniams. Todėl šis tabernakulio tipas turi prasminį ryšį su labdara, kuklumu, pagalba silpniesiems (Manion 2000). Nepriklausomai nuo tipo tabernakulio dūrelės paprastai puošia eucharistijos simboliai. Kai kurių senųjų šventovių tabernakulių dūrelėse būdavo užrašomi svarbiausi mišių liturgijos tekstai, maldos. Šalia tabernakulio tradiciškai yra įrengiamas raudonos spalvos žibintas arba žvakė, kuri pagal liturginę prasmę žymi Kristaus buvimą konsekruotoje ostijoje. Tai vienas iš tradicinių sakralinių elementų, primenantis dalyvaujantiems apeigose apie mistinę eucharistijos reikšmę.

2 pav. Penki klasikinių tabernakulių tipai pagal M. F. Manion: a) skrynija; b) pastatas; c) saugykla; d) bokštas; e) spintelė

Fig. 2. Typology of tabernacles by M. F. Manio: a) Ark, b) building, c) treasury, d) tower, e) ambry

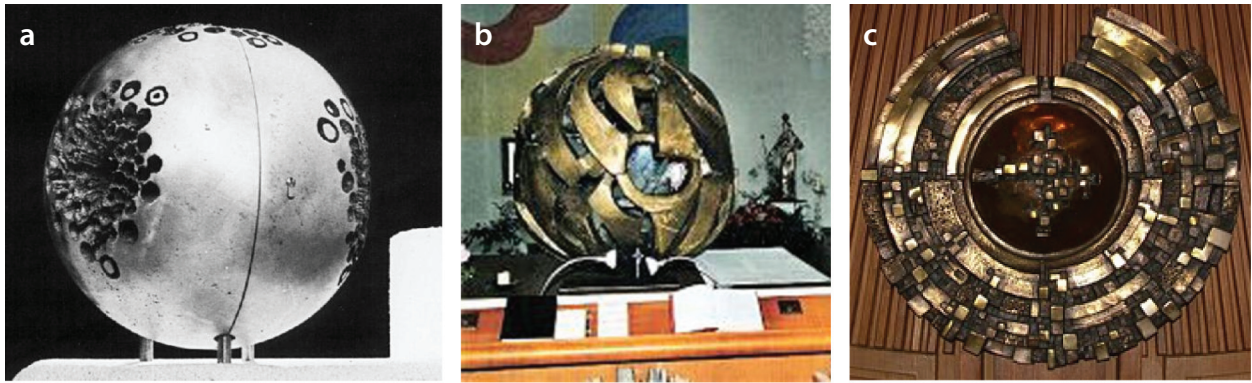
Tabernakuliai šiuolaikinėse bažnyčiose – meninių ieškojimų keliai ir klystkeliai

Po Vatikano II-jo susirinkimo įsivyravo nuostata, kad bažnyčių puošyboje derėtų atsisakyti visko, kas pasižymi prabanga, prakilnumu ir puošnumu (Visuotinio Vatikano... 2010). Buvo siekiama sakralią erdvę priartinti prie paprasto žmogaus pasaulėvaizdžio. Negana to, pokyčiai liturgijoje davė laisvę įvairiems meniniams eksperimentams ir funkcionalumo interpretacijoms. Tuo buvo siekiama naujų proveržių žmonių dvasiniame gyvenime. Tačiau sekuliarizuota vakarietiškoji kultūra ne visada gebėjo pakankamai giliai pajauti šventų simbolių reikšmę ir iš to gimė daug lengvabūdiškų sakralaus meno interpretacijų.

Eksperimentuojama ir kuriant tabernakulių dizainą. Kai kur dėl gilesnio dvasinio ir estetinio suvokimo stokos tabernakuliai vaizduojami kaip primityvūs baldai. Pastebimi ne itin sėkmingi eksperimentai kuriant meninę formą, dėl šios priežasties gimsta tabernaku-

liai, primenantys planetas, asteroidus, futuristinius kubus, kosmoso robotus, kartais įpinami ir pagoniški simboliai (3 pav.).

Tabernakulių forma, kompozicija ir medžiagos dažnai nedera tarpusavyje, ignoruojamos šimtmečių tradicijos ir sampratos. Pagal viduramžius siekiančią tradiciją tabernakuliai būdavo kuriami tik iš tauriųjų metalų arba bent paausuojami, o provincijos bažnyčiose vidus išklojamas puošniu audiniu. Šiais laikais galima sutikti tabernakulių iš pigių medienos plokščių, skardos, paprasto metalo, plastiko ir kitų kasdieniškų medžiagų. Greta keistų meninių eksperimentų pastebimas formos nepagrįstumas, kai tabernakuliai kuriami nesiekiant priderinti jų stiliaus prie būsimos bažnyčios interjero, o kaip savarankiški, serijiniai (4 pav.), kilnojami baldai. Tokia funkcionalumo ir utilitarumo išraiška akivaizdžiai nuskurdina sakraliąją ir mistinę

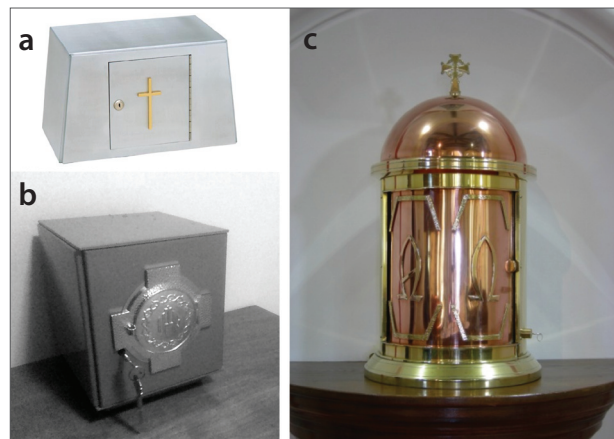
3 pav. Futuristinio dizaino tabernakuliai (a, b, c)

Fig. 3. Futuristic design of tabernacles (a, b, c)

tabernakulio prasmę. Vatikano II-jo susirinkimo liturginė konstitucija skelbia, kad „į Dievo namus ir kitas šventas vietas nebūtų įsileidžiama dailės kūrinių, prieštaraujančių tikėjimui, dorai arba krikščioniškajam pamaldumui ir įžeidžiančių tikrąjį religinį jausmą formų iškraipymu arba meniškumo stoka, menkavertiškumu ir imitacija“ (Visuotinio Vatikano... 2010: 124). Panašu, kad kai kur šių nuostatų nesilaikoma, pastebimas formų šabloniškumas, kuriant tabernakulius pagal kartotinį dizainą, bei vizualinis panašumas į įprastus kasdienes baldus. Skurdžių meninių formų tabernakulius aktyviai kritikuoja Šv. Pijaus X kunigų kongregacija, šiam tikslui sukūrusi internetinę galeriją tokių tabernakulių ir bažnyčių pavyzdžiams eksponuoti. Nors iniciatoriai vengia pateikti platesnę informaciją apie tai, kokiose bažnyčiose šie tabernakuliai įrengti, tačiau kai kurie iš pateikiamų pavyzdžių leidžia įsitikinti kunigų brolijos reiškiamos kritikos pagrįstumu.

Iš pateikiamų pavyzdžių skurdžiausia menine išraiška pasižymi Emauso bažnyčios tabernakulis (5 pav.), jis labiau primena stacionarų greičio matuoklį gatvėje nei liturginį baldą. Panašiai kritiškai galima apibūdinti tabernakulį Šv. Norberto bažnyčioje Insbruke (Austrija) (6 pav.). Čia eucharistija saugoma žerintį disko kamuolį primenančiame tabernakulyje, kur susikertančios apskritimo formos stiklo plokštumos įrėmina kubo formos dėžutę. Kaip ir Emauso bažnyčios tabernakulis, šis taip pat įrengtas ant medinio, vertikalios pjeđestalo, stilistiškai nederančio su pačiu tabernakuliu.

Kai kuriose šalyse galima pastebėti ir tautinius bruožus, vietinę kultūrą įprasminančių tabernakulių. Tokios regionalizmo apraiškos būdingos kai kurioms Afrikos krikščionių bendruomenių bažnyčioms, pavyzdžiui, Kenijoje esančioje Tumaini centro koplyčioje tabernakulis vaizduojamas kaip moters, laikančios

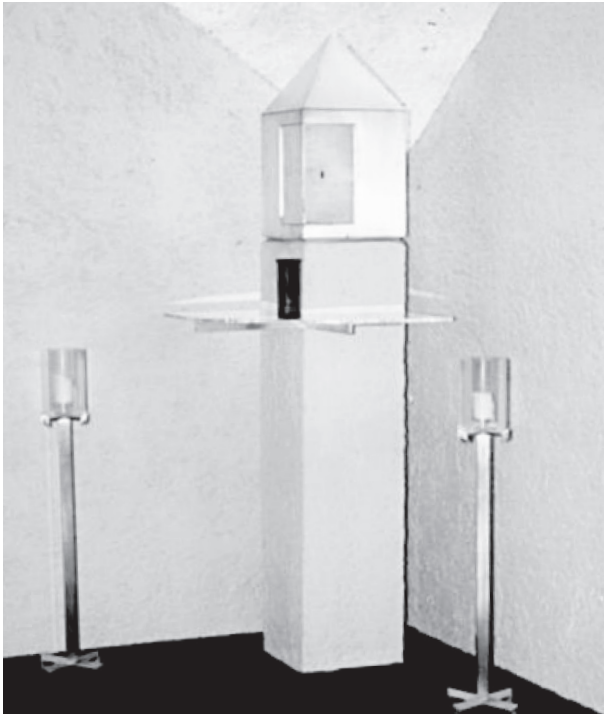

4 pav. Įprastiniai serijinės gamybos tabernakuliai (a, b, c)

Fig. 4. Ordinary tabernacles of mass production (a, b, c)

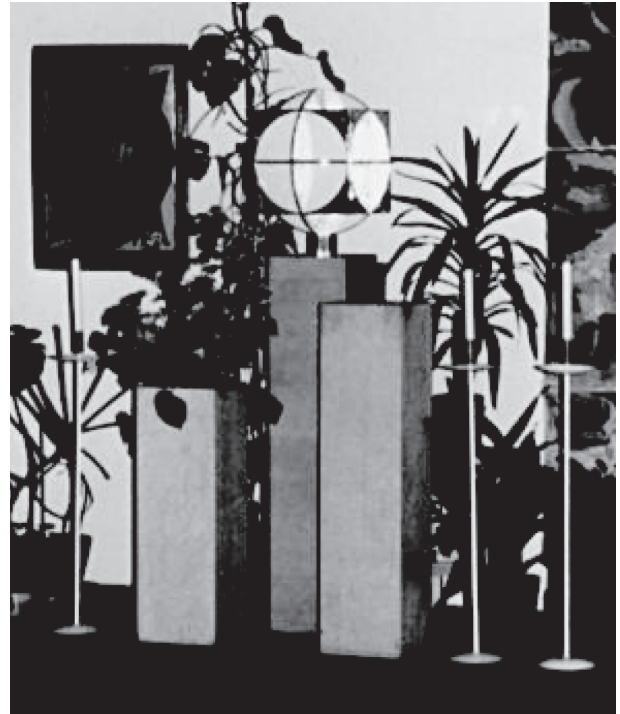
virš galvos ąsotį, biustas, pagamintas iš keramikos, padengtos tamsiai ruda glazūra, ir papuoštas vynuogių šakelės bareljefu (7 pav.). Panašus pavyzdys yra ir JAV Kamarijo miesto Padre Serra bažnyčioje (8 pav.). Čia tabernakulis vaizduojamas kaip ant netašyto akmens pastatyta keraminė puodynė su išraižytais augaliniais ornamentais. Savo pavidalu toks sprendimas sukuria asocijacias su vietinių indėnų kultūra. Tokia stilistinė adaptacija prie konkrečios šalies kultūros suteikia tabernakuliui meninio išskirtinumo, kartu puoselėjamos giles vietinės tradicijos.

Azijos šalyse, kur yra gausu skirtingų krikščioniškų konfesijų, dėl ne itin gausių ir stiprių parapijų bažnytinis menas yra ne toks turtingas, kaip Europos šalyse, todėl ir sakralių simbolių įprasminimas yra gana primityvus. Tą iš dalies gali lemti ir kitų vietinių religijų įtaka, bendruomenių dydis ir, žinoma, paties sakralaus meno tradicijos. Tokiu pavyzdžiu galima laikyti Pietų Korėją, kur tabernakuliai kuriami pačių įvairiausių pavidalų,

5 pav. Tabernakulis Emauso bažnyčioje

Fig. 5. Tabernacle in Emmaus Church

6 pav. Tabernakulis Šv. Norberto bažnyčioje Insbruke, Austrija

Fig. 6. Tabernacle in St. Norbert Church, Innsbruck, Austria

pradedant stiklinėmis piramidėmis, baigiant skardinėmis dėžutėmis su neoniniu apšvietimu (9 pav.).

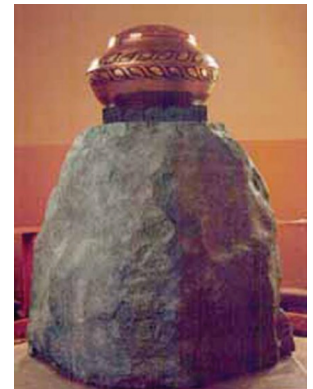
Pastangos meniškai įprasminti tabernakulių stilistiką pasižymi ir pozityviais rezultatais. Čia vertėtų paminėti keletą pavyzdžių, kur susipina kelios dailės šakos ir taip padeda ryškiau perteikti eucharistinio tabernakulio sakralinę reikšmę. Tabernakulis Šv. Juozapo bažnyčioje Džeksonvile (JAV) įrengtas panaudojant klasikinę mozaikos techniką (10 pav.). Mozaikoje, kuri įrėmina tabernakulį presbiterijos sienoje, simbolių kalba savotiškai paaiškinama transcendentinė šio elemento prasmė. Švytintis apskritimas, iš kurio išeina keturi spinduliai, suformuoja kryžiaus pavidalą, o žemyn sklindantis spindulys, nukreiptas į tabernakulį – simbolizuoja Dievo įsikūnijimą regimajame pasaulyje.

Panašių menų sąveikos apraiškų kuriant tabernakulių dizainą galima rasti ir Lietuvoje. Pabradės Švenčiausios Mergelės Marijos, Šeimų karalienės, bažnyčioje įrengtas tabernakulis, kurio drelės dekoruotos panaudojant vitražo techniką (11 pav.). Abstrakčių formų raštai primena augalinius motyvus, galima išvelgti sąsają su palmių šakomis iš krikščioniškosios ikonografijos. Gelsvi, veidrodžiškai reflektuojantys stiklo raižiniai sukuria taurumo, puošnumo išpūdį. Pagal M. F. Manion tipologiją šį tabernakulį galima priskirti seifo (*treasury*) tipui, nors dėl dviejų atveriamų, simetriškų drelių galima priskirti ir spintelės (*ambry*) tipui.

7 pav. Tabernakulis Tumaini centro koplyčioje, Kenija

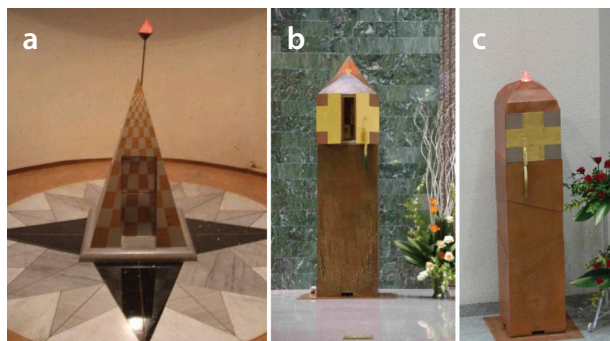
Fig. 7. Tabernacle in Tumaini Center Chapel

8 pav. Tabernakulis Padre Serra bažnyčioje, Kamarilo, JAV

Fig. 8. Tabernacle in Padre Serra Church, Camarillo, USA

Nagrinėti pavyzdžiai atskleidžia, kad negatyvios tabernakulių meninės formos apraiškos dažniausiai būna nulemtos atsisakant tradicinių simbolių perteikimo, pasirenkant menkavertes medžiagas, eksperimentuojant su abstrakčiomis geometrinėmis formomis, kurios neturi prasminių ryšių su krikščioniška simbolika. Nesėkmingomis apraiškomis galima laikyti ir tuos tabernakulius, kurių dizainas nedera su bendra

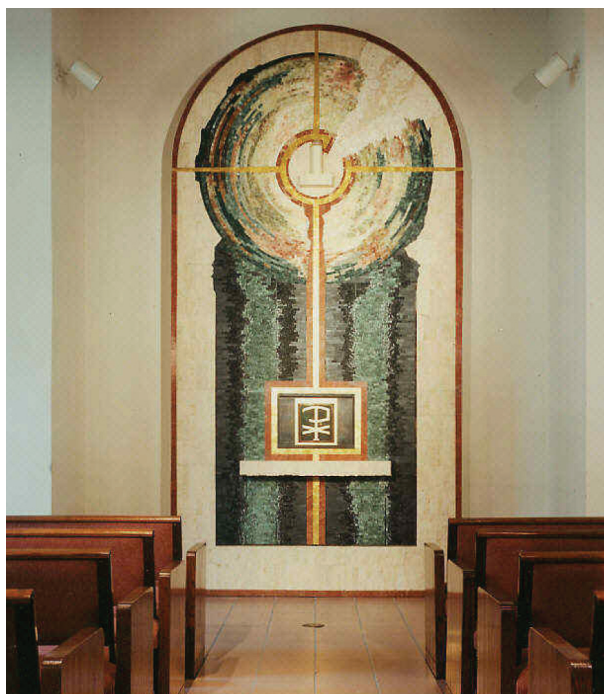
9 pav. Tabernakuliai kai kuriose P. Korėjos katalikų bažnyčiose (a, b, c)

Fig. 9. Tabernacles of Catholic churches in South Korea (a, b, c)

interjero stilistika, o supaprastinto, kartotinio dizaino tabernakuliai pasižymi meninės išraiškos skurdumu. Pozityvūs pavyzdžiai paprastai būna sukurti subtiliai perteikiant krikščioniškų simbolių prasmes, tabernakuliams panaudojamos taurios medžiagos, puošybai dažnai pasitelkiami įvairūs dailės žanrai (skulptūra, vitražas, mozaika), tabernakulio meninė išraiška harmoningai priderinama prie bažnyčios interjero stilistikos.

Komponavimo erdvėje tipologija

Paskutinė liturginė reforma itin paveikė ir tabernakulio vietos kaitą bažnyčios erdvėje. Kaip skelbia Šventosios apeigų kongregacijos instrukcija apie liturgines normas *Inter Oecumenici* (1964 m.), eucharistija turi būti saugoma tvirtame ir saugiam tabernakulyje, kuris būtų padėtas centriniame arba kitame, deramą pagarbą užtikrinančiame altoriuje ar kitoje, pagarbioje bažnyčios vietoje (Šventosios apeigų... 1985). Daugelyje bažnyčių šis sakralinis objektas imtas komponuoti presbiterijos arba apsidės pakraštyje, kartais specialiose tam įrengtose nišose, o kai kuriais atvejais ir šoninėse bažnyčios navose. Taip buvo sąmoningai suardoma ilgas šimtmečius vyravusi tvirta ašinė simetrija grįsta bažnyčios erdvės struktūra. Iškėlus tabernakulį iš presbiterijos centro, kiti sakralaus meno kūriniai – paveikslai, skulptūros – daugeliu atvejų taip pat iracionaliai pasiskirstė erdvėje arba buvo iš jos pašalinami. Vos tik atsiradus pirmosioms architektūrinėms interpretacijoms pagal naująją liturginę konstituciją, tabernakulio įkomponavimo bažnyčios erdvėje klausimas tapo nuolatinė diskusijų objektu. Apie tai yra rašęs G. R. Dimock, kuris tabernakulį laiko vienu iš svarbiausių bažnyčios simbolių. Jo teigimu, keliaujant po įvairias pasaulio šalis jam tenka išgirsti priekaištų iš katalikiškų bendruomenių, kurios

10 pav. Tabernakulis ir mozaika Šv. Juozapo bažnyčioje, Džeksonvile, JAV

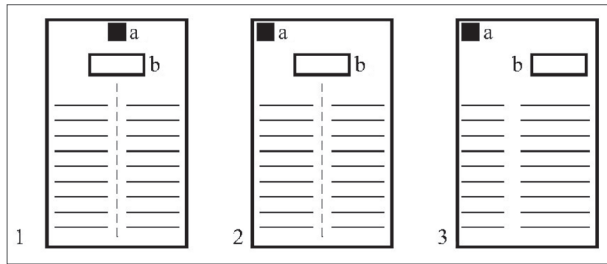
Fig. 10. Tabernacle and mosaic in St. Joseph Church, Jacksonville, USA

11 pav. Vitražinės tabernakulio durelės iš spalvoto stiklo ir veidrodžio Pabradės Švenčiausios Mergelės Marijos, Šeimų karalienės, bažnyčioje

Fig. 11. Tabernacle door made from stained glass in Pabradė Blessed Virgin Mary, Queen of Families Church

„nori matyti bažnyčias, kurios atrodytų kaip bažnyčios“ (Dimock 2008). Anot jo, „žmonės bažnyčiose pasigenda skulptūrų, freskų, vitražų, marmurinių altorių ir t. t. Bet labiausiai jiems kyla klausimas, kodėl tabernakuliai yra perkelti (iš bažnyčios pagrindinio altoriaus – aut. past.)“ (Dimock 2008).

12 pav. Trys dažniausiai pasitaikantys tabernakulio ir pagrindinio altoriaus kompozicijos bažnyčios erdvėje tipai (schema sudaryta pagal straipsnio autorių; a – tabernakulis; b – pagrindinis altorius) šiuolaikinėse bažnyčiose: 1) tradicinė simetrinė kompozicija; 2) simetrinė kompozicija su asimetriškai plano atžvilgiu įkomponuotu tabernakuliu; 3) asimetrinė visų plano elementų išdėstymo kompozicija

Fig. 12. Three most common types of positioning tabernacle (a) and altar (b) in church space: 1) traditional symmetrical composition; 2) symmetrical composition with asymmetrically positioned tabernacle in church space; 3) asymmetrical (decentralized) composition of all interior elements

13 pav. Dievo gailestingumo koplyčia Santariškių klinikose. Arch. K. Pempė

Fig. 13. The Divine Mercy Chapel in Santariškės Clinics. Arch. K. Pempė

Išanalizavus nemažai šiuolaikinių Lietuvos ir užsienio kulto pastatų, galima išskirti tris vyraujančius tabernakulio įkomponavimo sakralioje erdvėje tipus (12 pav.). Pirmajam tipui būdingas klasikinis, simetriškas išdėstymo būdas, kai tabernakulis ir pagrindi-

14 pav. Pabradės Švenčiausios Mergelės Marijos, Šeimų karalienės, bažnyčia. Arch. M. Šaliamoras, J. Balkevičius, A. Burba

Fig. 14. Church of Blessed Virgin Mary the Queen of Families in Pabradė. Arch. M. Šaliamoras, J. Balkevičius, A. Burba

nis altorius įkomponuojami centrinėje kompozicijos ašyje, o likę interjero elementai išdėstomi simetriškai pagrindinei kompozicijos ašiai. Antrasis išdėstymo tipas nuo pirmojo skiriasi tuo, kad nepaisant vyraujančios simetrinės kompozicijos interjere, tabernakulis įkomponuojamas asimetriškai, dažniausiai perkeliančias presbiterijos pakraštį. Pagal trečiąją išdėstymo tipą visi pagrindiniai interjero elementai (tabernakulis, altorius, krucifiksas, suolai) išdėstomi išcentriškai.

Pirmasis komponavimo tipas dažnai aptinkamas naujausiose Lietuvos bažnyčiose. Tai leidžia daryti prielaidą, kad architektai pastebi prieš porą dešimtmečių pastatytų bažnyčių projektavimo klaidas ir dėl to yra linkę remtis tradiciniais planinės ir erdvinės struktūros principais. Tačiau akivaizdu ir tai, kad tokia erdvės bei vidaus sakralinių objektų visuma neužkerta kelio įdomiems ir inovatyviems kūrybiniais sprendimams atsirasti. Kaip pavyzdį galima paminėti K. Pempės ir A. Plučo suprojektuotą Dievo Gailestingumo koplyčią Santariškių klinikose (13 pav.). Čia šiuolaikiškame koplyčios tūryje suprojektuota kertinės sakralios erdvės tradicijas išsauganti funkcinė struktūra.

Skirtingai nei senosiose bažnyčiose, šios koplyčios simetrijos ašis nėra brėžiama nuo įėjimo, ji pasukta įstrižai kvadratinio plano, tačiau tiek šoniniai altoriai, tiek suolai ir langai su vitražais išdėstyti simetriškai į abi puses nuo centrinio altoriaus ir tabernakulio. Menamos presbiterijos centre yra vertikali, šlifluoto akmens stela, įrėminanti restauruotą barokinį krucifiksą ir šiuolaikišką, bareljefais dekoruotą tabernakulį vienoje ašyje. Šis kompozicinis junginys tampa ryškia visos sakralios erdvės dominante ir kreipia lankytojų dėmesį į patį liturginių apeigų centrą. Pasak A. Lagunovičiaus, „toks

skirtingus laikotarpius atstovaujančių simbolių derinys teikia interjerui natūralumo“ (Lagunovičius 2002: 33). Dar vienas tradicijų ir inovacijų sujungimo sakralioje erdvėje pavyzdys yra Pabradės Švenčiausios Mergelės Marijos, Šeimų karalienės, bažnyčia (14 pav.) (arch.: M. Šaliamoras, J. Balkevičius, A. Burba). Kaip ir anksčiau paminėtame pavyzdyje, čia taip pat tabernakulis komponuojamas presbiterijos centre, vienoje linijoje su Kryžiumi. Virš tabernakulio įrengtas nedidelis presbiterijos žibintas. Panašiai kaip ir Santariškių koplyčioje čia visus paminėtus elementus darniai sujungia gaubta sieninė plokštuma, kuri tuo pat metu atspindi pro stoglangį sklindančią šviesą. Dalis šviesos į presbiteriją patenka pro vertikalius menamos apsidės langus. Presbiterijos erdvė vizualiai atskiriama, ją įrengiant trimis laiptų pakopomis aukštesniame lygyje nuo pagrindinių grindų. Bažnyčios architektai pabrėžia, jog siekė formuoti modernią erdvę, kurios „sąranga ir proporcijos būtų perimtos iš geriausių istorinių pavyzdžių“ (Bugenis 2008: 23). Tai patvirtina anksčiau iškeltą prielaidą apie tradicinės kompozicijos įtaką šiuolaikinėms bažnyčioms. Kaip analogišką pavyzdį taip pat verta paminėti Šiaulių Švenčiausios Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo bažnyčią (15 pav.) (arch.: D. Jakubauskas, A. Vernys). Čia modernaus dizaino tabernakulis taip pat įrengtas presbiterijos centre. Simetrinę kompoziciją dar labiau išryškina figūratyvinė Švenčiausiosios Mergelės Marijos skulptūra, kuri kartu su tabernakuliu apšviečiama natūralia šviesa, sklindančia pro šoninius apsidės langus. Klasikiniai kompozicijos principai pritaikyti ir niveliuojant altoriaus bei tabernakulio aukštį: architektai presbiteriją suprojektavo trimis laiptų pakopomis aukščiau už pagrindinės navos grindų lygį, o tabernakulis apsidėje pakeliamas dar per penkias laiptų pakopas. Žvelgiant iš bažnyčios centro, altorius, tabernakulis ir Švč. Mergelės Marijos skulptūra vizualiai susilieja į laiptuotą, vertikalai kylančią kompoziciją, primenančią potridentinių bažnyčių altorių siluetus. Didelis dėmesys tabernakulio įprasminimui skirtas ir Elektrėnų Švč. Mergelės Marijos Kankinių Karalienės bažnyčioje (arch. H. Šilgalis). Gausiai dailės kūrinių papuoštos sakralios erdvės centrinėje ašyje įrengtas paties H. Šilgalio projektuotas tabernakulis ir virš jo tarsi sklendžianti prisikėlusio Kristaus skulptūra (skulpt. S. Kuzma) (16 pav.). Anot S. Poligienės, „modernus Elektėnų bažnyčios interjeras pasižymi kompleksišku vidinės erdvės sutvarkymu. Sukurtas architektūrinių formų ir vaizduojamosios dailės idėjinis-teologinis bei plastinis ansamblis“ (Misius, Poligienė 2008: 77). Modernios formos, šiuolaikiški tektoniniai sprendimai bei dekoratyvinė dailė harmoningai sujungiama į simetrinę kompoziciją, kurios centrinėje ašyje įkomponuotas tabernakulis, altorius ir Kristaus

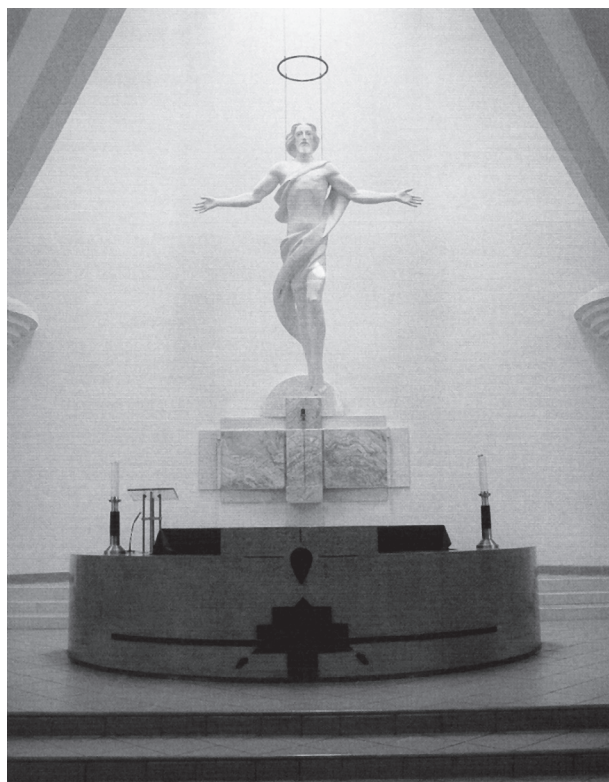

15 pav. Šiaulių Švenčiausios Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo bažnyčia. Arch. D. Jakubauskas, A. Vernys

Fig. 15. Church of Blessed Virgin Mary's Immaculate Conception in Šiauliai. Arch. D. Jakubauskas, A. Vernys

figūrinė skulptūra. Simetrijos ašį architektas kompoziciškai išryškina panaudodamas stoglangius, pro kuriuos į bažnyčios erdvę sklinda natūrali šviesa. Grindų dangos raštas taip pat sumodeliuotas siekiant vizualiai pabrėžti išilginę kompozicijos ašį.

Nors daugelyje šiuolaikinių Lietuvos bažnyčių dažnai naudojama klasikinė, simetriška vidaus elementų struktūros kompozicija, tačiau ne visose iš jų tabernakulis yra komponuojamas centre. Dalyje naujai pastatytų arba renovuotų bažnyčių laikomasi principo, kad tabernakulis liturginėje elementų struktūroje neturėtų vizualiai konkuruoti su pagrindiniu altoriumi, todėl yra komponuojamas į presbiterijos pakraštį arba į kitą nuošalesnę erdvę. Tai atitinka antrąjį komponavimo būdą iš anksčiau minėtų trijų dažniausiai sutinkamų. Pagal Vatikano II-ojo susirinkimo priimtus kanonus tabernakulis, įrengtas bažnyčios erdvėje, turi būti pagarbiai įkomponuotas kitų erdvinių elementų atžvilgiu, o bažnyčioje esančių tikinčiųjų lengvai pastebimas. Tačiau šiais laikais architektai ne visuomet vadovaujasi šiais principais. Pavyzdžiui, renovuotoje Vilniaus Šv. Ignato

16 pav. Elektrėnų Švč. Mergelės Marijos Kankinių Karalienės bažnyčia. Arch. H. Šilgalis

Fig. 16. Church of Blessed Virgin Mary the Queen of Martyrs in Elektrėnai. Arch. H. Šilgalis

17 pav. Šv. Ignato bažnyčia Vilniuje (rekonstrukcija). Arch. E. Purlys, D. Striukas, E. Žarkovskienė

Fig. 17. Church of St. Ignatius in Vilnius. Arch. E. Purlys, D. Striukas, E. Žarkovskienė

bažnyčioje (17 ir 18 pav.) (arch.: A. Purlys, D. Striukas, E. Žarkovskienė) kuklaus dizaino tabernakulis yra įrengtas šoninėje navoje, atokiai nuo pagrindinio altoriaus, ir vizualinis ryšys su pagrindine nava yra labai ribotas. Priešingai nei prieš tai aprašytuose pavyzdžiuose, čia tabernakulis įrengiamas ant marmurinio pjedestalo (1,2–1,3 m aukščio), pastatyto bažnyčios grindų lygyje. Šviesaus marmuro pjedestalas savo puošnumu pranoksta iš tamsios, oksiduotos bronzos sukurtą tabernakulį. Architektų sprendimas vizualiai izoliuoti tabernakulį nuo bendros bažnyčios erdvės atrodo neargumentuotai. Įvertinant tai, kad renovuota bažnyčia yra baroko stiliaus, kuriam būdingas ypatingas dėmesys tabernakulio ir altoriaus eksponavimui erdvėje, tokį architektų sprendimą galima vertinti kaip bandymą mesti iššūkį tradicijai. Žymus lietuvių teologas A. Paškus panašias bažnyčių vidaus erdvės transformacijas sieja su menka kūrėjų transcendentalumo pajauta. Šis autorius remdamasis

18 pav. Tabernakulis Šv. Ignato bažnyčioje Vilniuje

Fig. 18. Tabernacle of St. Ignatius Church in Vilnius

19 pav. Tabernakulis Šv. Jono Bosko bažnyčioje, Vilnius

Fig. 19. Tabernacle in St. John Bosco Church in Vilnius

20 pav. Šv. Jono Bosko bažnyčios presbiterija, Vilnius

Fig. 20. Sanctuary of St. John Bosco Church in Vilnius

J. Hitchcock'u teigė, kad pernelyg drąsūs ir neapgalvoti sprendimai, rekonstruojant bažnyčias, lemia sakralumo pajautos interjere išnykimą (Paškus 2002: 132).

Neseniai duris atvėrusioje Vilniaus Šv. Jono Bosko bažnyčioje tabernakulis (19, 20 pav.) taip pat įkomponuotas atokiau nuo centrinės kompozicinės ašies, tačiau, priešingai nei Šv. Ignato bažnyčioje, čia jis yra ne tik aiškiai matomas, bet ir pasižymi subtilia menine išraiška. Tiesa, abiejų bažnyčių atveju tradicinę tabernakulio vietą presbiterijos centre užima krėslai, kurie skirti dvasininkams, aukojantiems mišias. Tokia struktūra, vertinant naujųjų liturginių nuostatų atžvilgiu, yra galima, tačiau abejotina, ar simboline ir semantine prasme dvasininkų krėslai gali būti labiau sureikšminti nei tabernakulis. Svarbu paminėti ir tai, kad tokia vidaus elementų sąranga tampa panaši į vakarietiškas Laisvųjų Masonų apeigų sales. Senoji tvarka (iki Vatikano II-ojo susirinkimo) su aiškiais hierarchinėmis taisyklėmis pasižymėdavo kur kas aiškesne prasmine logika. A. Paškus apie tabernakulio vietos kaitą bažnyčioje rašė akcentuodamas simbolių ir psichologinio poveikio svarbą. Jo teigimu, simboliai ir ženklai atlieka svarbų vaidmenį perduodant tikėjimą ir padeda atskirti sakraliąją tikrovę nuo kasdieninės (Paškus 2002: 141).

Taigi, šiuo atžvilgiu minėtas autorius, kalbėdamas apie tabernakulio vietos kaitą, išvelgia, kaip jis pats teigia, „desakralizacijos“ grėsmę, nes religinių simbolių ir jų prasmų ignoravimas bažnyčios architektūrinėje erdvėje gali sakralinę erdvę pavojingai priartinti prie profaninės erdvės.

Architektūros kritikų palankiai įvertintoje Marijos Kriščiūnų Globėjos bažnyčioje (Nidoje, arch.: A. Zaviša, R. Krištapavičius) (21 pav.) galima išvelgti ir sakinį pagarbą bažnytinės architektūros tradicijoms, ir dėmesį pastarųjų metų sakralinės architektūros inovacijoms. Šios bažnyčios architektūrinis savitumas ir kontekstualumas aptartas R. Buivydo tam skirtoje publikacijoje. Straipsnio autorius akcentuoja subtilų senųjų pamario architektūros tradicijų įprasminimą kaip vieną iš kertinių šios bažnyčios bruožų (Buivydas 2002: 95). Žvelgiant į bažnyčios interjero struktūrą, minėtos išvalgos čia įgauna papildomos argumentacijos. Liturginiai baldai, altoriaus bei krucifikso, esančio menamoje apsidėje, vieta formuoja simetrišką kompoziciją su aiškia centrine kompozicijos ašimi. Pagrindinė liturginė erdvė trimis laipteliais pakeliama nuo pagrindinio grindų lygio. Tabernakulis įkomponuotas dešiniau nuo presbiterijos centro, tačiau išlieka

21 pav. Marijos, Krikščionių Globėjos, bažnyčia Nidoje. Arch. A. Zaviša, R. Krištapavičius

Fig. 21. Church of St. Mary Patroness of Christians in Nida. Arch. A. Zaviša, R. Krištapavičius

22 pav. Vilniaus Palaimintojo Jurgio Matulaičio bažnyčia. Arch. G. Baravykas, G. Aperavičius, V. Balčiūnas, R. Krištapavičius, 1996 m.

Fig. 22. Church of Blessed Jurgis Matulaitis in Vilnius. Arch. G. Baravykas, G. Aperavičius, V. Balčiūnas, R. Krištapavičius, 1996 m.

matomas. Interjere panaudotos natūralios medžiagos dera ir neužgožia sakralių akcentų. Tabernakulio komponavimo erdvėje tipas, kai simetriškoje vidaus elementų struktūroje tabernakuliui parenkama lokali

23 pav. Jubilee bažnyčia. Roma, Italija, Arch. Richard Meier

Fig. 23. Jubilee Church in Rome, Italy. Arch. Richard Meier

vieta, šios bažnyčios kūrėjų buvo įprasmintas profesionaliai ir įtaigiai.

Trečiasis, asimetriškas altoriaus, tabernakulio ir kitų vidaus erdvės elementų išdėstymo bažnyčios interjere tipas būdingas Vilniaus Palaimintojo Jurgio Matulaičio bažnyčiai (22 pav.) (arch.: G. Baravykas, G. Aperavičius, V. Balčiūnas, R. Krištapavičius, 1996 m.). Lietuvos sakralinėje architektūroje toks struktūros tipas yra retas. Yra pagrindo manyti, kad asimetrinė interjero kompozicija buvo numatyta dar projektuojant bažnyčios pastatą, kuriam architektai taip pat sukūrė asimetrišką planą. Altorius šioje bažnyčioje yra atitraukiamas dešiniau nuo pagrindinės navos kompozicinės ašies. Cilindro formos bronzinis tabernakulis įkomponuotas presbiterijos centre, tačiau kompoziciškai nėra susietas nei su altoriumi, nei su masyviu kryžiumi. Apskrita presbiterijos pakyla, taip pat suformuota dešiniau nuo navos centro, dvasininkų kėslai pastatyti presbiterijos pakraštyje, arti zakristijos durų. Šios bažnyčios projektuotojų teigimu, jie siekė masyvų bažnyčios turį darniai įlieti į Viršuliškių rajono aplinką, pastato masteliu pritaipyti prie aukštų daugiabučių rajonų (Buivydas 2000: 54). Tačiau žvelgiant į vidaus erdvę, pastebima disproporcija tarp ypač didelės bažnyčios erdvės ir santykinai mažo altoriaus ir tabernakulio. Galima numanyti, kad šį kontrastą bandyta subalansuoti panaudojant masyvų apie aštuonių metrų aukščio kryžių, tačiau galutinai subalansuoti mastelių disproporcijos taip ir nepavyko.

Asimetrišką interjero kompoziciją aiškiai perteikia Europoje gerai žinoma Romos Jubilee bažnyčia (arch. Richard Meier) (23 pav.). Šios bažnyčios viduje nėra beveik nieko, kas primintų tradicinių bažnyčių planinę struktūrą. Pagrindiniai erdvės akcentai – altorius, kryžius su nukryžiuotuoju, ambona, tabernakulis – išdėstomi erdvėje individualiai, nesiekiant jų sujungti į logines sekas. Tabernakulis įrengiamas šoninėje koplyčioje, tačiau išlaiko vizualinį ryšį su pagrindine bažnyčios erdve. Architektas transcendencijos pojūtį erdvėje siekia perteikti ne per fizinius objektus, bet sukurdamas ypatingą šviesos žaismą interjere, varijuodamas metafizine šviesos samprata.

Pagrindinius principus, kuriais remiantis turėtų būti projektuojami tabernakuliai bažnyčios erdvėje, įvardija L. R. Hoy. Šio autoriaus teigimu, tabernakulio vietos suradimas yra pirmas loginis žingsnis projektuojant bažnyčios funkcinę struktūrą. Todėl nepaisant to, ar tabernakulis bus įkomponuotas presbiterijoje, ar atskiroje koplyčioje, jis privalo būti aiškiai matomas lankytojų. Pasak L. R. Hoy, „tinkamai surasta tabernakulio vieta erdvėje turėtų paskatinti projektuotoją ieškoti ir deramo jo meninio apipavidalinimo“ (Hoy 2008). Remiantis minėto autoriaus rekomendacijomis, įrengiant tabernakulį atskiroje koplyčioje, jo estetinė išraiška turėtų darniai

susilieti su tos koplyčios bendra interjero stilistika. Tai padėtų išvengti meninės formos disonanso tarp tabernakulio ir sakralios erdvės meninės stilistikos. Kai tabernakulis įkomponuojamas bažnyčios presbiterijos centre, tiesiai už centrinio altoriaus, tuomet šis elementas, pasak L. R. Hoy, neturėtų nukreipti tikinčiųjų dėmesio nuo eucharistijos celebravimo.

Šiuolaikiniuose bažnyčių projektuose architektai paprastai apsiriboja efektingų formų ir tūrių kūrimu, siekia kuo įmančiau perteikti populiarias laikotarpio tendencijas. Tačiau retai tesiryzta bažnyčios vizijoje ieškoti gilesnių transcendentinių prasmų. Sunku būtų surasti bažnyčios projektą, kur architektas kartu sukurtų altoriaus bei tabernakulio dizainą. Tačiau, praeityje, prieš Vatikano II-ąjį susirinkimą, tokia praktika buvo įprasta. Kaip vieną iš ryškių pavyzdžių galima paminėti garsaus tarpukario architekto V. Dubeneckio sukurtą Karmėlavos bažnyčios projektą (1922 m.). Architektas čia sukūrė ne tik savitą, regioninių bruožų turinčią bažnyčios viziją, bet išlaikydamas stilistinę kryptį, suprojektavo ir bažnyčios altorių su jame įkomponuotu tabernakuliu. Pagal M. F. Manion tipologiją, šis dviejų durelių tabernakulis priskirtinas „spintelės“ (*ambry*) tipui. Jo durelės dekoruotos tulpių žiedais, kurių motyvai labai dažnai sutinkami lietuvių tautodailėje. Nors tulpės

1 lentelė. Nagrinėtų Lietuvos bažnyčių klasifikacija pagal pasirinktus požymius

Table. 1. Classification of Lithuanian churches by various features

Bažnyčios Lietuvoje	Požymiai (1–10)									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Santariškių Dievo Gailestingumo koplyčia	–	+	–	–	+	+	+	+	–	+
Pabradės Švenčiausios Mergelės Marijos, Šeimų karalienės, bažnyčia	+	+	–	–	+	+	+	+	–	+
Šiaulių Švenčiausios Mergelės Marijos Nekalto Prasidėjimo bažnyčia	+	+	–	–	+	+	+	–	+	+
Elektrėnų Švč. Mergelės Marijos Kankinių Karalienės bažnyčia	+	+	–	–	+	+	+	+	–	+
Vilniaus Šv. Ignoto bažnyčia	–	–	–	+	–	–	–	–	+	–
Vilniaus Šv. Jono Bosko bažnyčia	+	–	+	–	–	–	+	–	+	–
Marijos, Krikščionių Globėjos, bažnyčia Nidoje	+	–	+	–	–	–	+	–	+	–
Vilniaus Palaimintojo Jurgio Matulaičio bažnyčia	+	–	+	–	–	–	+	–	+	–
Požymių aprašymas										
1. Presbiterijos erdvės peraukštėjimas. 2. Tabernakulis presbiterijos centre. 3. Tabernakulis presbiterijos pakraštyje. 4. Tabernakulis atskiroje erdvėje. 5. Tabernakulio kompozicinis ryšys su altoriumi (+ taip; – ne).					6. Kompoziciniai (erdviniai, tūriniai) akcentai, pabrėžiantys tabernakulio vietą. 7. Ar tabernakulis lengvai matomas lankytojams. 8. Tabernakulis integruojamas presbiterijos sienoje. 9. Tabernakulis įrengiamas ant pjedestalo. 10. Apšvietimo (natūralaus ir dirbtinio) naudojimas pabrėžiant tabernakulio vietą.					

ornamentas į Lietuvą yra atklydęs iš kitur, tačiau yra traktuojamas kaip būdingas lietuvių ornamentikai ir siejamas su tautos praeitimi (Preišgalavičienė 2010: 165).

Žvelgiant į įvairių šalių pavyzdžius, galima pagrįstai teigti, kad tabernakulių dizainas interpretuojamas įvairiai, nors visais atvejais remiamasi į bendrą teologinį pamatą. Greta negatyvių meninės formos atžvilgiu pavyzdžių yra ir ištis profesionaliai sukurtų bei aukštos meninės kokybės pavyzdžių. Lygiai taip pat galima pastebėti, kad šiuolaikinėse Lietuvos bažnyčiose labiausiai paplitusi klasikinė simetrinė interjero elementų kompozicija neužkerta kelio kurti inovatyvius architektūrinius sprendimus. Šio skyriaus rezultatams susisteminti pateikiama lentelė (1 lentelė), kurioje aštuonios Lietuvos bažnyčios išskaidomos pagal dešimt požymių. Šios lentelės duomenys padės perteikti išryškėjančias būdingas tendencijas, komponuojant tabernakulius bažnyčiose, ir suformuluoti dalį tyrimo išvadų.

Išvados

Apibendrinant straipsnyje nagrinėtą medžiagą, galima padaryti šias išvadas:

1. Paskutinės liturginės reformos skirtingai apibrėžė tabernakulio reikšmę liturginėje erdvėje. Po Tridento susirinkimo įsivyravo nuostata, kad tabernakulio įrengimas centriniame altoriuje padės praturtinti mišių liturgiją. Tačiau lygiai su tokia pačia intencija po Vatikano II-ojo susirinkimo tabernakulio reikšmė buvo apribota, jį leista komponuoti įvairiose bažnyčios vietose. Todėl tabernakulis neteko savo istoriškai susiformavusios reikšmės bažnyčios funkcinėje struktūroje, komponuojant jį periferinėse erdvėse, jo meninei išraiškai skiriamas mažesnis dėmesys nei Potridentinėje epochoje.
2. Skurdžios meninės formos tabernakuliai dažniausiai sutinkami šiuolaikinėse arba po Vatikano II-ojo susirinkimo funkcinio požiūriu pertvarkytose bažnyčiose. Liturginių reformų suteikta interpretacijos laisvė kuriant tabernakulių dizainą kai kuriose pasaulio šalyse pasireiškė skurdžia menine išraiška. Nagrinėti pavyzdžiai atskleidžia, kad negatyvios tabernakulių meninės formos apraiškos dažniausiai būna nulemtos atsisakant tradicinių simbolių perteikimo, pasirenkant menkavertes medžiagas, eksperimentuojant su abstrakčiomis geometrinėmis formomis, kurios neturi prasminių ryšių su krikščioniška simbolika. Tokie tabernakulio pavidalai atitolina jį nuo pirmapradžių krikščioniškų prasmų.
3. Nesėkmingomis apraiškomis galima laikyti ir tuos tabernakulius, kurių dizainas nedera su bendra interjero stilistika, o supaprastinto, kartotinio dizaino

tabernakuliai pasižymi meninės išraiškos skurdu. Pozityvūs pavyzdžiai paprastai būna sukurti subtiliai perteikiant krikščioniškų simbolių prasmes, tabernakuliams panaudojamos taurios medžiagos, puošybai dažnai pasitelkiami įvairūs dailės žanrai (skulptūra, vitražas, mozaika), tabernakulio meninė išraiška harmoningai priderinama prie bažnyčios interjero stilistikos.

4. Šiuolaikinėse bažnyčiose būdingi trys pagrindiniai tabernakulių komponavimo bažnyčios interjere būdai: tradicinė simetrinė kompozicija; simetrinė kompozicija su asimetriškai plano atžvilgiu įkomponuotu tabernakuliu; asimetrinė tabernakulio bei kitų plano elementų išdėstymo kompozicija. Lietuvos šiuolaikinėse bažnyčiose dažniausiai pastebimi pirmieji du komponavimo tipai.
5. Daugeliui Lietuvos bažnyčių nepriklausomai nuo to, kurioje vietoje komponuojamas tabernakulis, būdingas tradicinis presbiterijos erdvės peraukšstėjimas per tris laiptų pakopas. Toks erdvinis sprendimas vizualiai atskiria pagrindinę liturginę erdvę nuo bendruomenės erdvės, sukuriamas monumentalumo, hierarchiškumo įspūdis.
6. Bažnyčiose, kuriose tabernakulis komponuojamas presbiterijos arba apsidės centre, tabernakuliai paprastai turi aiškų kompozicinį ryšį su pagrindiniu altoriumi, o kompozicijos simetriškumas yra papildomas įvairiomis architektūrinės erdvės modeliavimo priemonėmis: stelos pavidalo sienelėmis, nišomis, natūralios šviesos apšviestomis erdvėmis, kolonų metru. Taip pat pastebėtina, kad tokiu principu įkomponuoti tabernakuliai yra lengviau pastebimi bažnyčių lankytojams, šiuo požiūriu tai visiškai atitinka Vatikano II-ojo susirinkimo liturginės konstitucijos reikalavimus.
7. Bažnyčiose, kuriose tabernakulis įrengiamas ant atskiros pjedestalo, nėra skiriama daug dėmesio šiam liturginiam elementui kompoziciškai išskirti. Tokiais atvejais architektai sutelkia dėmesį į kitus vidaus erdvės elementus: altorių, krucifiksą arba dvasininkų krėslus. Tabernakuliai, įrengti ant vertikalios pjedestalo, dažniau būna komponuojami atokiau nuo bažnyčios centrinės simetrijos ašies, o įkomponavimo vieta neturi kompozicinio ryšio su kitais interjero elementais. Todėl daugeliu atvejų gali atrodyti, kad tokio tabernakulio vieta parinkta atsitiktinai ir nemotyvuotai.

Literatūra

- Bugenis, G. 2008. Bažnyčios ir parapijos namų kompleksas Pabradėje, *Archiforma* 2: 21–25.
- Buivydas, R. 2000. *Architektas Gediminas Baravykas. Kūrybos pulsas*. Vilnius: Archiforma, 54.

- Buivydas, R. 2002. Marijos Krikščionių Globėjos bažnyčia. Nida, *Archiforma* 3: 95.
- Dimock, G. R. 2008. *The Living Heart of Our Churches, The Placement of the Tabernacle*. The Institute for Sacred Architecture [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. gruodžio 1 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.sacredarchitecture.org/articles/the_living_heart_of_our_churches/>.
- Howell, C. 1998. *Liturgija nuo Tridento iki Vatikano II Susirinkimo* [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. rugsėjo 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lcn.lt/bzinios/bz9805/805str.html>>.
- Hoy, L. 2008. *Tabernacle Design: The Creative Process in Making a Place for the Blessed Sacrament*. Envision Church [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. rugsėjo 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www1.georgetown.edu/centers/liturgy/envisionchurch/54689.html>>.
- Lagunovičius, A. 2002. Santariškių klinikų Dievo gailestingumo koplyčia, *Archiforma* 1: 31–33.
- Lang, U. M. 2009. *Tamquam Cor in Pectore: The Eucharistic Tabernacle Before and After the Council of Trent*. The Institute for Sacred Architecture [interaktyvus], [žiūrėta 2011 m. sausio 5 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.sacredarchitecture.org/articles/tamquam_cor_in_pectore_the_eucharistic_tabernacle_before_and_after_the_coun/>.
- Manion, M. F. 2000. *Eucharistic Tabernacles: A Typology*. The Institute for Sacred Architecture [interaktyvus], [žiūrėta 2011 m. gruodžio 1 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.sacredarchitecture.org/articles/eucharistic_tabernacles_a_typology/>.
- Misius, K.; Poligienė, S. 2008. *Elektrėnų dekanato sakralinis paveldas*. Vilnius: Savastis, 75–83.
- Paškus, A. 2002. *Žvilgsnis į pasaulėžiūrinę aplinką, šventovę, save*. Kaunas, 141.
- Preišgalavičienė, L. 2010. Tautinio stiliaus paieškos Vladimiro Dubeneckio visuomeniniuose interjeruose, *Urbanistika ir architektūra* 34(3): 161–172. doi:10.3846/tpa.2010.16
- Šventosios apeigų kongregacijos Instrukcija liturginių normų reikalu „Inter Oecumenici“ [interaktyvus]. 1985. Šventosios liturgijos atnaujinimo draugija – Adoremus [žiūrėta 2010 m. rugsėjo 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.adoremus.org/Interoecumenici.html>>.
- Visuotinio Vatikano II Susirinkimo dokumentai [interaktyvus] 2010 [žiūrėta 2010 m. rugpjūčio 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lcn.lt/b_dokumentai/vatikano_2s/>.
- Wilbricht, S. 2008. *The Tabernacle: Tradition of Purpose and Place of Eucharistic Reservation*. Envision Church [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. rugsėjo 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www1.georgetown.edu/centers/liturgy/envisionchurch/50250.html>>.

THE TABERNACLE IN CONTEMPORARY CHURCH ARCHITECTURE

L. Krūgelis

Abstract. At all times the Church was a protector and supporter of art. The most impressive masterpieces of various periods were made to convey the depth of religious thought, the contemplativity of a sacred space. The contemporary trends of architecture raise new challenges for a work of art appearing in a sacred space. A work of art in architecture of minimalism loses its primal importance, instead, laconic, sterile spaces and flats appear, and the canons of contemporary art, applied too much forthright, make the sacral function of a building closer to secular social functions. One of the most important and sacred elements of the interior space of a church is a tabernacle. At all times it was both the functional and visual hinge of a sacred space. This element in contemporary churches is revealed by various methods, and sometimes it is not valued at all considering long-lived traditions of liturgy. In some contemporary churches design of Eucharistic tabernacles is not fulfilled considering a long and rich tradition of sacred art and iconography. The composition of a tabernacle in a sacred space is also very important, which must be related with the whole compositional arrangement of a church building, but it is not always successfully accomplished by architects. It has a great importance in revealing the essence of a tabernacle meaning to church visitors. Therefore, in this paper examples of tabernacles of contemporary churches in Lithuania and foreign countries are reviewed and analysed.

Keywords: tabernacle, altar, church, liturgy, architecture, sacrality, interrelationship of arts.

LINAS KRŪGELIS

Doctoral student since (2008), Dept of Fundamentals and Theory of Architecture, Vilnius Gediminas Technical University (VGTU), Pylimo g. 26/Trakų g. 1, Vilnius 01132, Lithuania. E-mail: Linnarri@yahoo.com

Master of Architecture, VGTU, 2008. Research interests: sacred architecture and art.